

Juridisk tungvekter om tvang

Bjørn Henning Østenstad
**Heimelspørsmål i behandling og omsorg
 overfor psykisk utviklingshemma
 og aldersdemente**

Rettslege og etiske problemstillinger ved bruk
 av tvang og inngrep utan gyldig samtykke.

871 s, ill. Bergen: Fagbokforlaget, 2011.

Pris NOK 1 198

ISBN 978-82-450-1053-4

Dette er en juridisk doktoravhandling, skrevet av en jurist og, slik jeg ser det, først og fremst beregnet på jurister. Likevel vil den være av interesse og til nytte for flere grupper – for «lovmeder» i departementene og for politikerne som vedtar lovene, for saksbehandlere hos tilsynsmyndighetene (Fylkesmann/Fylkeslege), for dem i kommunene som ofte blir involvert i beslutninger om å bruke tvang i henhold til sosialtjenestelovens og pasientrettighetslovens kapitler som hjemler bruk av tvang (kapittel 4A i begge lover) og for dem som underviser på helse- og sosialfagutdanningene. Temaet er viktig for en større gruppe enn dette, men form og omfang gjør at målgruppen innskrenkes.

Boken er skrevet på nynorsk og språket er ikke utpreget akademisk – setningene er korte og konsise og logikken i kapitler og avsnitt er ryddig og klar. Slik sett er den lett å lese. Selv om det er en del juridiske faguttrykk som jeg (som ikke-jurist) har måttet slå opp, har ikke det vært noe stort problem. Det er en utstrakt bruk av fotnoter. De fyller flere funksjoner – som referanser, sitater, tilleggsinformasjon og forfatterens kommentarer til teksten. Dette reduserte lesbarheten for meg. Først forsøkte jeg å lese uten å bli avbrutt av fotnotene, men oppdaget snart at de av og til inneholdt poenger som var viktige for forståelsen av det som ble diskutert. Leseren bør ha ganske god kjennskap til norsk lovverk og til den europeiske menneskerettighetskonvensjon (eller sitte ved PC-en med lovdata.no oppslått).

Det er fem hoveddeler, som igjen er delt opp i underkapitler i flere nivåer (1; 1.2; 1.3.2 osv.) – opptil sju. Antall nivåer gjenspeiler hvor detaljert forfatteren diskuterer de forskjellige temaene.

Første del, *Opptakt*, er en kort (60 sider) introduksjon til temaområdet. I andre del, *Det verdimesse bakteppet*, går han systematisk inn i en rekke etiske og menneskerettslige diskusjoner. Jeg vil spesielt løfte frem hvordan forfatteren argumenterer for å forlate begrepet «samtykkekompetanse» til fordel for «selybestemmelsesrett». Denne diskusjonen er grundig fundert og viktig for forståelsen av hva vi gjør når vi vurderer en persons «samtykkekompetanse». Den tredje delen, *Når trengst heimel?*, er mer omfattende (125 sider) og de juridisk-akademiske diskusjonene blir her mer fremtredende. Dette er på ingen måte uviktige diskusjoner, men det blir mye å lese for en lekmann, og noen av problemstillingene blir noe søkt i forhold til det som oppleves som realiteten i praksis. Det er likevel viktige poenger som kan anvendes i den kliniske hverdagen, særlig under diskusjonen om «innslagspunkt etter særlovgevinga» (kap. 3.4 s. 242).

De to siste delene (*Ulike heimlar for inngrep – hovedtrekk og utvalde dykk i djupna* og *Krav til heimelen*) utgjør hoveddelen (s. 277–790). Her slår også juridisk argumentasjon og grundighet til. Det blir mye og omfattende lesning. Selv om store deler er detaljert og juridisk-akademisk, er det en rekke viktige forhold som diskuteres. Denne diskusjonen bør føres videre og få konsekvenser for hvordan kapittel 4A i både pasientrettighetsloven og sosialtjenesteloven tolkes og anvendes. Det gjelder særlig del 4, hvor forskjellige lovverk som hjemler tvang settes opp mot hverandre og ses i forhold til hverandre og det diskuteres hvordan de kan forstås i sammenheng. Ett eksempel er hvorvidt det bør åpnes for behandling med antipsykotika (med tvang) der det ikke er stilt en psykiatrisk diagnose (s. 516).

Dette er et imponerende og omfattende arbeid som på en forståelig måte har brakt meg lenger inn i juridisk tenkning på et område jeg har vært opptatt av lenge. Det har gitt meg nye innfallsvinkler og tanker som har resultert i at jeg nok har revurdert mitt syn på en del ting, men det har vært krevende lesning. Dette er ikke noen lærebok eller noe oppslagsverk (i hvert fall ikke før man har lest ferdig). Det er stoff til refleksjon og ettertanke.

Heimelspørsmål i behandling og omsorg overfor psykisk utviklingshemma og aldersdemente må leses fra starten og utover. Den starter med det enkle og lett tilgjengelige stoffet, så blir det mer krevende etter hvert. Del 1 og del 2 bør kunne leses av alle, del 3 er såpass kort og med så mange viktige diskusjoner at de fleste som involveres i situasjoner der det kan være aktuelt å bruke tvang, vil oppleve dette som nyttig. Del 4 er tyngre, men likevel aktuell, kanskje mest for gruppen som er nevnt innledningsvis. Femte del er den mest jusspesifikke og mest krevende.

Dette er meget nyttig lesning, men jeg kunne ønske meg en kortere versjon for ikke-jurister.

Øyvind Kirkevold

Nasjonalt kompetansesenter for aldring og helse
 Tønsberg

En viktig film

Håvard Bustnes, reg.

Health factory (Helsefabrikken)

Compassion on the assembly line.

DVD: 58 min. Trondheim: Faction film, 2010.

Pris EUR 27

I *Modern times* fra 1936 spiller Charlie Chaplin (1889–1977) «landstrykeren». Dette er en film med økonomiske nedgangstider og industrialisering som bakgrunn. Fabrikkens samlebånd med krav til disiplin og flid er en stor prøvelse for en av filmhistoriens aller største rollefigurer. Med helseforetaksreformen og new public management kom et nytt tenkesett inn i norske sykehus – markedsmechanismene og dermed gjorde økonomene og juristene sitt inntog, det ble byråkratisering og en tellekultur. Sykehusspråket ble endret – lønnsomhet, overskudd (!), produksjon, benchmarking, prosjekter, outsourcing o.l. erstattet behandling av syke, omsorg og honnørordene helbrede, lindre og trøste.

Dette tar Håvard Bustnes tak i med sin kritiske dokumentarfilm om dagens norske helsevesen. Det er ingen tradisjonell, nøytral dokumentar. Den stimulerer til refleksjon og ettertanke. Noen begeistres, andre irriteres. Det er en bevisst provokasjon, med tidvis sterke og til dels makabre virkemidler og retoriske grep. Filmskaperen har et budskap, og det finnes helter og skurker. Heltene fremstilles i harmoniske omgivelser, mens skurkene – Margaret Thatcher (f. 1925) og Bjarne Håkon Hanssen (f. 1962) – utsettes for helt andre grep. Vi følger den tidligere helseministeren på besøk til Toyotas bilfabrikk, hvor nettopp samlebåndet blir inspirasjon for et effektivt sykehus! NRK klippet filmen for visning sist vinter. Nærbilder av stoppeklokkn i hånden på konsulenter fra firmaet Ernst & Young ble fjernet. Virkemidlene ble for sterke.

Filmen setter bl.a. søkelys på DRG-poeng i fødselsomsorgen. Omsorg gir liten uttelling, komplikasjoner bringer penger i kassen. Diagnoser omgjøres til økonomi, behandling blir produksjon, helseforetakene (sykehusene) skal gå med overskudd – hva med de ansatte?

Mye tyder på at det etiske grunnlaget langsomt forvitrer og at det utvikles kynisme og apati. Innvendingene mot filmen ligger på dette plan, den blir for overfladisk. Man skulle gjerne sett at den gikk i dybden på hva rammebetingelsene og systemet gjør med den enkelte og det etiske grunnlaget, med arbeidsmiljøet og trivselen, med fagutvikling og kvalitet, og ikke minst med omsorg og medmenneskelighet, jf. *Modern times*, der «landstrykeren» innlegges på nerveklinikk.

Tidens krav er effektivitet – men har legen og sykepleieren det godt? En ung lege får rådet at det første han bør tenke på når han får en ny pasient, er hvordan han skal bli kvitt vedkommende (1).

Festivaler nasjonalt og internasjonalt har vist filmen, og den er innkjøpt av flere film- og TV-selskaper. Den rører ved viktige elementer i vårt moderne helsevesen, som har problemer i forhold til sin egen suksess.

Helsefabrikken virker forfriskende på den norske helsedebatten og angår oss alle, om vi er politikere (vist for Stortingets helse- og sosialkomité), helsebyråkrater, ansatte eller brukere og pasienter. Det siste vil vi alle bli en gang. Hva slags helsevesen ønsker vi å være pasient i og hva slags helsevesen ønsker vi som ansatte å arbeide i?

Det er en viktig film, trass i manglende dybde. Tidsskriftets lesere bør se den og delta i den offentlige debatten.

Randulf Søberg

Klinikk for anestesi og akuttmedisin
St. Olavs hospital

Litteratur

1. Måseide PH. – Jeg lurer på om pasientene vet hva som skjer. *Journalen* 2010, nr. 4: 4–6. www.legeforeningen.no/asset/49829/1/49829_1.pdf [19.6.2011].

Å leve i nuet

Andries J. Kroese

Fint å bli eldre med oppmerksomhetstrening – mindfulness

217 s, ill. Oslo: Aschehoug, 2011. Pris NOK 349
ISBN 978-82-03-23906-9

Forfatteren er en 68 år gammel forhenværende professor i kirurgi som er sterkt opptatt av stressmestring. Han er utdannet instruktør i oppmerksomhetstrening – såkalt mindfulness. Boken er skrevet «for dem som ønsker å være i livets flyt og stort sett føle seg vel helt til slutten». En stor del handler om hvilke øvelser man bør utføre for å øke kroppsbevisstheten og bevisstheten generelt for å bli glad, lykkelig og takknemlig.

Hvorfor han spesielt skal henvende seg til eldre, er ikke helt lett å forstå. Kanskje har det sammenheng med at han selv er kommet opp i årene og at det finnes mange andre eldre, til og med gamle.

Det går som en undertone gjennom det hele at det å bli eldre er ganske triste greier, men at det triste kan mestres ved regelmessig oppmerksomhetstrening slik at man til sist dør glad, lykkelig og takknemlig.

Astrid Nøklebye Heiberg

Universitetets psykiatriske institutt
Vinderen

Engasjerende om synssansen og øyesykdommer

Jan Ygge

Ögat och synen

285 s, ill. Stockholm: Karolinska Institutet
University Press, 2011. Pris SEK 298
ISBN 978-91-85565-21-4

Jan Ygge (f. 1953), overlege ved S:t Eriks Ögonsjukhus og professor ved Institut för neurovetenskap ved Karolinska Institutet, har skrevet bok om øynene, synssansen og øyesykdommer. Man leter forgjeves i innledningen etter hvem som er målgruppen. Men når man begynner å lese, skjønner man raskt at den først og fremst er skrevet for den «interesserte allmennhet». Ygge har bestrebet seg på å skrive på vanlig svensk om til dels svært vanskelige temaer: øyets oppbygning, hjernens bearbeiding av synsinntrykk, øyet som optisk system, for ikke å forglemme de ulike sykdommer som kan ramme øynene og synssansen. Etter min mening har han lyktes svært godt – man merker umiddelbart forskerens medrivende entusiasme og engasjement, samtidig som han demonstrerer en utrolig evne til å forklare kompliserte ting på en lett forståelig måte. Jeg får noe av samme opplevelsen som da jeg leste Bill Brysons *A short history of nearly everything* (2003), men Ygge går atskillig grundigere inn i mange temaer. Eksempelvis er kapitlet om samspillet mellom øynene og hjernen på 52 sider og det om øyets optikk på hele 42 sider!

Det er to hoveddeler. Den første omhandler øynenes anatomi og synets normalfysiologi, den andre øyesykdommer. Den siste er i sin tur inndelt etter når i livet de ulike sykdommene typisk opptrer. I tillegg er det et morsomt kapittel om synssansen hos ulike dyr. *Ögat och synen* har stive permer, godt papir, noen utsøkte illustrasjoner og bilder og en meget tiltalende layout.

I dagens helsetjeneste legges det stor vekt på saklig og god pasientinformasjon. Ygges bok er etter min mening et eksempel på glimrende medisinsk informasjon på et høyt faglig plan som samtidig er tilgjengelig for legfolk.

Det er noen få faktafeil som trekker litt ned. For eksempel er definisjonen av dioptri i faktaboksen på side 81 blandet med definisjonen av prismedioptri. Dessuten skriver forfatteren på side 137 at når man er under vann, blir man svært nærsynt. Det er imidlertid det omvendte som er tilfellet, man blir kraftig langsynt under vann, da man ikke lenger har det store spranget i brytningsindeks mellom luft og hornhinne.

Etter min mening er ikke den delen som omhandler øyesykdommer, systematisk og komplett nok til at dette kan fungere som fullverdig lærebok for medisinstudenter. Men jeg vil tro at mange medisinstudenter og andre øyeinteresserte i Sverige vil kjøpe den og lese den nettopp fordi den er så lettlest og velskrevet, ikke minst i behandlingen av deler av øyefaget som man finner mindre om i vanlige lærebøker. Så til kolleger som synes det er lett å lese svensk: Kjøp den og kos deg!

Olav H. Haugen

Øyeavdelingen
Haukeland universitetssykehus